

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРАЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш. УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ»
ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

2025. 12 (1)
қаңтар-наурыз

ISSN 2710-3994

ISSN 2710-3994 (online)

Құрылтайшысы және баспагері: Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Ғылыми журнал Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде 2014 ж. 29 қазанында тіркелген. Тіркеу нөмірі № 14602-ИА. Жылына 6 рет жарияланады (электронды нұсқада).

Журналда тарих ғылымының *келесі бағыттары* бойынша ғылыми жұмыстар жарияланады: тарих (дүниежүзі және Қазақстан тарихы), деректану және тарихнама, археология, этнология, антропология.

Жарияланым тілдері: қазақ, орыс, ағылшын.

Редакция мен баспаның мекен-жайы:

050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй

ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Тел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru

Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы
Тарих және этнология институты 2025
© Авторлар ұжымы, 2025

БАС РЕДАКТОР

Қабылдинов Зиябек Ермұқанұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР ҒЖБМ ҒКШ.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас директоры. (Қазақстан)

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА

Аутрам Алан (Outram Alan) — археология ғылымдарының докторы, Эксетер университеті, тарих және археология кафедрасының профессоры. (Ұлыбритания)

Аширов Адхамжон Азимбаевич — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Өзбекстан Республикасы Ғылым академиясының Тарих институтының Этнология және антропология орталығының меңгерушісі. (Өзбекстан)

Әбіл Еркін Аманжолұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының директоры. (Қазақстан)

Әлімбаев Нұрсан — тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

Вернер Кунтһиа (Werner Cynthia) — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Техас университеті. (АҚШ).

Дайнер Александр (Diener Alexander) – тарих ғылымдарының докторы, профессор. Канзас университеті, (АҚШ)

Көкбаева Гүлжауһар Какенқызы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті. (Қазақстан)

Кригер Виктор (Kriege Viktor) — тарих ғылымдарының докторы, Нюрнбергтегі Бавариялық немістер мәдени орталығының (BKDR) ғылыми қызметкері. (Германия)

Оайон Изабель (Ohayon Isabelle) — тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, CERCEC директорының орынбасары, Францияның Ұлттық ғылыми зерттеу орталығының (CNRS) қызметкері. (Франция)

Сабурова Татьяна — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Индиана университеті. (АҚШ)

Моррисон Александр (Morrison Alexander) — PhD, Оксфорд университетінің профессоры. (Ұлыбритания)

Мунинов Ашірбек Құрбанұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ислам тарихы, өнер және мәдениет ғылыми-зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері IRCICA – İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi. (Түркия)

Римантас Желвис (Želvys Rimantas) — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс педагогикалық университеті. (Литва)

Смағұлов Оразақ Смағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Балон ғылым академиясының корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты, ғылым мен техниканың еңбек сіңірген қайраткері, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)

Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР Ұлттық музейі. (Қазақстан)

ЖАУАПТЫ РЕДАКТОР

Қаипбаева Айнагүл Толғанбайқызы — тарих ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының жетекші ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

ҒЫЛЫМИ РЕДАКТОРЛАР

Қапаева Айжан Тоқанқызы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының Бас ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

Қубеев Рустем Жаулыбайұлы — Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

ТЕХНИКАЛЫҚ ХАТШЫ

Копеева Сания Жуматайқызы — магистр, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының қызметкері. (Қазақстан).

ISSN 2710-3994 (online)

Учредитель и издатель: РГП на ПХВ «Институт истории и этнологии им.Ч.Ч. Валиханова»
Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан

Научный журнал зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан, свидетельство о регистрации:

№ 14602-ИА от 29.10.2014 г. Публикуется 6 раз в год (в электронном формате).

В журнале публикуются научные работы *по следующим направлениям* исторической науки: история (всемирная история и история Казахстана), источниковедение и историография, археология, этнология, антропология.

Языки публикации: казахский, русский, английский.

Адрес редакции и издательства:

050010 Республика Казахстан, г. Алматы, ул. Шевченко, д. 28

РГП на ПХВ Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова КН МНВО РК

Тел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Е-mail: edu.history@bk.ru

Сайт журнала: <https://edu.e-history.kz>

© Институт истории и этнологии
имени Ч.Ч. Валиханова, 2025

© Коллектив авторов, 2025

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Кабульдинов Зиябек Ермуханович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, генеральный директор Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова КН МНВО РК. (Казахстан)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Абиль Еркин Аманжолович — доктор исторических наук, профессор, директор Института истории государства КН МНВО РК. (Казахстан)

Алимбай Нурсан — кандидат исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан)

Аутрам Алан (Outram Alan) — доктор археологических наук, профессор департамента археологии и истории Университета Эксетера. (Великобритания)

Аширов Адхамжон Азимбаевич — доктор исторических наук, профессор, заведующий Центром этнологии и антропологии Института истории Академии наук Республики Узбекистан. (Узбекистан)

Вернер Синтия (Werner, Cynthia) — доктор исторических наук, профессор. Техасский университет. (США)

Дайнер Александр (Diener Alexander) — доктор исторических наук, профессор. Канзасский университет (США)

Исмагулов Оразак Исмагулович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, член-корр. Болонской академии наук, лауреат премии им. Ч.Ч. Валиханова, заслуженный деятель науки и техники, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. (Казахстан)

Кокебаева Гульжаухар Какеновна — доктор исторических наук, профессор Казахского национального педагогического университета имени Абая. (Казахстан)

Кригер Виктор (Kriege Viktor) — доктор исторических наук, научный сотрудник Баварского культурного центра немцев (BKDR) в Нюрнберге. (Германия)

Моррисон Александр (Morrison Alexander) — PhD, профессор Оксфордского университета. (Великобритания)

Муминов Аширбек Курбанович — доктор исторических наук, профессор, старший научный сотрудник Исследовательского центра исламской истории, искусства и культуры. IRCICA – İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi. (Турция)

Оайон Изабель (Ohayon Isabelle) — кандидат исторических наук, профессор, заместитель директора CERCEC, сотрудник Национального центра научных исследований Франции (CNRS). (Франция)

Римантас Желвис (Želvys Rimantas) — доктор педагогических наук, профессор, Вильнюсский педагогический университет. (Литва)

Сабурова Татьяна — доктор исторических наук, профессор, Университет Индианы. (США)

Таймагамбетов Жакен Кожаметович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, Национальный музей РК. (Казахстан)

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Каипбаева Айнагуль Толганбаевна — кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан)

НАУЧНЫЕ РЕДАКТОРЫ

Капаева Айжан Токановна — доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан).

Кубеев Рустем Джаулыбайулы — научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан).

ТЕХНИЧЕСКИЙ СЕКРЕТАРЬ

Копеева Сания Жуматаевна — магистр, сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан).

ISSN 2710-3994 (online)

Founder and publisher: RSE on REM “Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology” of the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan

The scientific journal is registered at the Committee for Communications, Informatization and Information of the Ministry for Investments and Development of the Republic of Kazakhstan, registration certificate: No. 14602-ІІА dated October 29, 2014. The journal is published 6 times a year (in electronic format).

The journal publishes scientific works in the *following areas* of historical science: history (world history and history of Kazakhstan), source studies and historiography, archeology, ethnology, anthropology.

Publication languages: Kazakh, Russian, English.

Editorial and publisher address:

28 Shevchenko Str., 050010, Almaty, Republic of Kazakhstan

RSE on REM Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology CS MSHE of the Republic of Kazakhstan

Tel.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru

Journal website: <https://edu.e-history.kz>

© Ch.Ch. Valikhanov Institute
of History and Ethnology, 2025
© Group of authors, 2025

EDITOR-IN-CHIEF

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General Director of Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology SC MSHE RK. (Kazakhstan)

EDITORIAL BOARD

Abil Yerkin Amanzholovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of the Institute of History of the State CS MES RK. (Kazakhstan)

Alimbay Nursan — Candidate of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

Azimqulov Javohir — Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Center for Ethnology and Anthropology at the Institute of History, Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan. (Uzbekistan)

Diener Alexander — Doctor of Political Science, Professor, University of Kansas. (USA)

Ismagulov Orazak Ismagulovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Corresponding Member of Bologna Academy of Sciences, winner of Ch.Ch. Valikhanov Award, Honored Worker of Science and Technology, Professor of L.N. Gumilyov University. (Kazakhstan)

Kokebayeva Gulzhaukhar Kakenovna — Doctor of Historical Sciences, Professor at the Abai Kazakh National Pedagogical University. (Kazakhstan)

Kriege Viktor — Doctor of Historical Sciences, Researcher at the Bavarian Cultural Center of Germans (BKDR) in Nuremberg. (Germany)

Morrison Alexander — PhD, Professor, University of Oxford. (UK)

Muminov Ashirbek Kurbanovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Senior Researcher at the Research Center for Islamic History, Art and Culture. IRCICA (İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi). (Turkey)

Ohayon Isabelle — Candidate of Historical Sciences, Professor, Deputy Director of CERCEC, Researcher at the French National Center for Scientific Research (CNRS). (France)

Outram Alan — Doctor of Archaeological Sciences, Professor in the Department of Archaeology and History at University of Exeter. (Britain)

Rimantas Želvys — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vilnius Pedagogical University. (Lithuania)

Saburova Tatiana — Doctor of Historical Sciences, Professor, Indiana University. (USA)

Taimagambetov Zhaken Kozhakhmetovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, National Museum of the Republic of Kazakhstan. (Kazakhstan)

Werner, Cynthia — Doctor of Historical Sciences, Professor, Texas university. (USA)

EXECUTIVE EDITOR

Kaipbayeva Ainagul Tolganbayevna — Candidate of Historical Sciences, leading researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Kazakhstan).

ACADEMIC EDITOR

Kapaeva Aizhan Tokanovna — Doctor of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

Kubeyev Rustem Dzhaulbayuly — researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

TECHNICAL SECRETARY

Kopeyeva Saniya Zhumataevna — Master's, researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

ТАРИХ / ИСТОРИЯ / HISTORY

Published in the Republic of Kazakhstan
 Electronic scientific journal “edu.e-history.kz”
 Has been issued as a journal since 2014
 ISSN 2710-3994.
 Vol. 12. Is. 1, pp. 217-231, 2025
 Journal homepage: <https://edu.e-history.kz>

FTAXP / МПНТИ / IRSTI 03.20
https://doi.org/10.51943/2710-3994_2025_12_1_217-231

FTAXP / МПНТИ / IRSTI 03.29.00

HOUSE MUSEUMS: CONCEPTS AND VIEWS

Zhuldyz Sakhi¹, Amina Karzhaubayeva^{2*}

¹Istanbul Ticaret University
 (88/2, Sutluce, 34445 Beyoglu, Istanbul, Republic of Turkiye)
 PhD, assistant professor
 <https://orcid.org/0000-0002-8608-7498>. E-mail. zsakhi@ticaret.edu.tr

²Al-Farabi Kazakh National University.
 (71, al-Farabi Ave., 050010 Almaty, Republic of Kazakhstan)
 PhD student
 <https://orcid.org/0009-0009-9795-5033>. E-mail. amina-almaty.kz@mail.ru

*Corresponding author

© Ch.Ch. Valikhanov IHE, 2025
 © Sakhi Zh., Karzhaubayeva A., 2025

Abstract. *Introduction.* Current studies identify house museums – where collections are preserved in their original form – as cultural objects that reflect the architectural and social conditions of their era. House museums not only narrate the lives and activities of historical figures but also preserve, study, and promote valuable historical and cultural artifacts. *Goals and objectives.* This study aims to examine how Western historiography defines the contradictions between house museums’ interaction with society and their adaptation to modern changes and to compare this with domestic experience. *Results.* Various aspects of house museums have been analyzed within the framework of contemporary scholarly concepts. Their differences have been identified, and their functions in modern society, as well as their historical development, have been described. By systematizing the concepts, ideas, and views of researchers in Western historiography, this study highlights the evolving significance of house museums – not only as places for preserving historical relics but also as spaces that create unique experiences by showcasing new traditions and cultures to visitors. *Conclusion.* The findings indicate that house museums contribute to enhancing national consciousness by depicting the lives and activities of historical figures. Their educational and instructional roles facilitate a deeper understanding of historical events, cultural heritage, and art.

Keywords: Historiographical review, house museums, residential buildings, museology, exposition, museum, complex

For citation: Sakhi Zh., Karzhaubayeva A. House museums: concepts and views // Electronic scientific journal “edu.e-history.kz”. 2025. Vol. 12. No. 1. Pp. 217–231. (In Kaz.). DOI: 10.51943/2710-3994_2025_12_1_217-231

МУЗЕЙ-ҮЙЛЕР: ТҰЖЫРЫМДАР МЕН КӨЗҚАРАСТАР

Жұлдыз Сахи¹, Амина Каржаубаева^{2*}

¹Стамбул Тиджарет университеті
(88/2-үй, Sutluce, 34445 Бейоглы, Стамбул, Түркия Республикасы)
PhD, ассистент профессор
 <https://orcid.org/0000-0002-8608-7498>. E-mail. zsakhi@ticaret.edu.tr

²Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
(71-үй, Әл-Фараби даңғылы, 050010 Алматы, Қазақстан Республикасы)
PhD докторант
 <https://orcid.org/0009-0009-9795-5033>. E-mail. amina-almaty.kz@mail.ru

* Автор-корреспондент

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы ТЭИ, 2025

© Сахи Ж., Каржаубаева А., 2025

Андатпа. *Кіріспе.* Қазіргі зерттеулерде музей-үйлері, коллекциялары алғашқы қалпында сақталып, өз дәуірінің сәулеттік және әлеуметтік жағдайын көрсететін мәдени нысан ретінде анықталады. Музей-үйлер – тарихи тұлға өмірі мен қызметін баяндаумен қатар, құнды тарихи және мәдени жәдігерлерді сақтап, зерттейді және оларды насихаттайды. *Зерттеудің мақсаты және міндеттері.* Музей-үйлерінің қоғаммен өзара әрекеттесу және заманауи өзгерістерге бейімделу арасындағы қайшылықтарды батыс тарихнамасында қалай анықтайтындығын айқындап, отандық тәжірибемен салыстыру. *Нәтижелер.* Заманауи авторлардың музей-үй жайында жарияланған тұжырымдамалары аясында музей-үйлерінің әр түрлі аспектілері талданды. Олардың айырмашылықтары анықталып, қазіргі қоғамдағы қызметі, даму тарихы баяндалды. Батыс тарихнамасындағы зерттеушілердің тұжырымдамалары, идеялары мен көзқарастарын жүйелеу нәтижесінде музей-үй тек тарихи мұраларды сақтайтын орын ғана емес, сонымен қатар, көрермендерге жаңа дәстүрлер мен мәдениетті көрсетудің көмегімен қайталанбас әсерлер тудыратын кеңістік болып, жаңа мағынаға ие болады. *Қорытынды.* Зерттеу нәтижелері бойынша, музей-үйлер тарихи тұлға келбетін, өмірі мен қызметін көрсету арқалы, ұлттық сана-сезімді арттыруға ықпал етеді. Музей-үйлердің білім беру және тәрбиелік ролі тарихи оқиғаларды, мәдени мұраларды және өнерді терең түсінуге мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: Тарихнамалық шолу, музей-үйлер, тұрғын үйлер, музейлендіру, экспозиция, музей, тұрғын үй, кешен

Дәйексөз үшін: Сахи Ж., Каржаубаева А. Музей-үйлер: тұжырымдар мен көзқарастар // «Edu.e-history.kz» электрондық ғылыми журналы. 2025. Т. 12. № 1. 217–231 бб. (Қазақш.). DOI: 10.51943/2710-3994_2025_12_1_217-231

ДОМ-МУЗЕИ: КОНЦЕПЦИИ И ВЗГЛЯДЫ

Жұлдыз Сахи¹, Амина Каржаубаева^{2*}

¹Стамбульский университет Тиджарет
(д. 88/2, Sutluce, 34445 Бейоглы, Стамбул, Турецкая Республика)
PhD, ассистент профессор
 <https://orcid.org/0000-0002-8608-7498>. E-mail. zsakhi@ticaret.edu.tr

²Казахский Национальный университет им. аль-Фараби
(д. 71, проспект аль-Фараби, 050010 Алматы, Республика Казахстан)
PhD докторант
 <https://orcid.org/0009-0009-9795-5033>. E-mail. amina-almaty.kz@mail.ru

* Автор-корреспондент

© ИИЭ имени Ч.Ч. Валиханова, 2025

© Сахи Ж., Каржаубаева А., 2025

Аннотация. *Введение.* В современных исследованиях дом-музеи рассматриваются как культурные объекты, коллекции которых сохраняются в своем первоначальном виде и отражают архитектурные и социальные условия своей эпохи. Дом-музеи не только рассказывают о жизни и деятельности исторических личностей, но и сохраняют, исследуют и пропагандируют ценные исторические и культурные артефакты. *Цели и задачи исследования.* Определить, как в западной историографии выявляются противоречия между взаимодействием дом-музеев с обществом и их адаптацией к современным изменениям, а также сравнить это с отечественным опытом. *Результаты.* В рамках концепций современных авторов, опубликованных о дом-музеех, были проанализированы различные аспекты этих музеев. Выявлены их различия, описаны функции в современном обществе и история развития. В результате систематизации концепций, идей и взглядов исследователей западной историографии, дом-музеи обретает новое значение не только как место хранения исторических реликвий, но и как пространство, создающее неповторимые впечатления благодаря демонстрации новых традиций и культур зрителям. *Заключение.* На основе результатов исследования дом-музеев, показывая образы исторических личностей, их жизнь и деятельность, способствуют повышению национального самосознания. Образовательная и воспитательная роль дом-музеев способствует глубокому пониманию исторических событий, культурного наследия и искусства.

Ключевые слова: Историографический обзор, дома-музеи, жилые дома, музеефикация, экспозиция, музей, жилой дом, комплекс

Для цитирования: Сахи Ж., Каржаубаева А. Дом-музеи: концепции и взгляды // Электронный научный журнал «edu.e-history.kz». 2025. Т. 12. № 1. С. 217–231. (На Каз.). DOI: 10.51943/2710-3994_2025_12_1_217-231

Кіріспе

Әлемнің қай елі болмасын зерттеушілер де, саяхатшылар да тарихи ғимараттарды сол мемлекеттің басты нысаны санап, елдің мәдениеті, тарихымен танысуға мүмкіндік беретін орын ретінде қарайды. Музей ісі, тарихи-мәдени туризм нысанында музей-үйлердің адам өмірінің өткенін, дәстүрлері мен ойларын сақтайтын орын ретінде ерекше маңызға ие. Музейлердің атқаратын қызметі мен қор, экспозициядағы мұра жинағына қарай бірнеше профилдік топтарға бөлінетіні белгілі, олардың қатарында музей-үйлер жеке бағытты құрайды, мысалы: тарихи музейлер (тарихи-өлкетану, кешенді, археологиялық, этнографиялық т.б.), өнер музейлері, жаратылыстану музейлері, әдебиет музейлері, архитектуралық, техникалық музейлер, мемориалдық музей-үйлер (Сапанга, 2012: 2). Аталған музей топтарының ішінде тарихи оқиғалармен, жеке тұлғамен байланысты немесе дәстүрлі мәдениет үлгісі ретіндегі музей-үйлер өзіне келушілердің назарын ерекше аударады. Оның өзге музей топтарынан ерекшелігі экспозицияларының күрделілігінде (үй иесінің коллекциясы), шынайлығында (үй иесінің шеберханасы т.б.) және бір ғасырға тән тарихи оқиғаларды, тұлғалар өмірімен белгілі бір дәуірді және саяси кезеңдерді көрсететіндігінде. Отандық музеология ғылымында музей-үйлердің зерттеу объектісі ретіндегі тарихнамасы талданбаған. Әрі отандық музеология ғылымында «музей-үйлер» мемлекеттің тарихы мен мәдениетінде маңызды орын алатын тұлғаның өмірімен байланысты қалыптасқанын ескерсек, «музей-үйлерді» жан-жақты зерттеудің өзектілігі жоғары болып табылады және оларды мәдени орын ретінде ерекше қорғауды қажет етеді.

Шетелдік музейтанушы ғалымдар арасындағы көп зерттелген мәселе үй музейлерінің заманауи тұрмыстық кеңістікті қалай көрсетіп, музей ғимараттарының тарихи келбетін сақтау шараларын қалай жүргізетіндігі болып табылады. Заманауи музей-үйлерін тақырыптық-экспозициялық жобалау барасында қолданылатын көрме әдістері бойынша зерттеушілер арасында бір-біріне қайшы көзқарастарда кездеседі. Кей зерттеушілер дәстүрлі көрме техникасын қолдаса, басқалары заманауи техникалардың жетістіктерін пайдаланып, интерактивті және цифрлық технологияларды енгізуді қолдайды.

Тақырыпқа қатысты зерттеулерге шолу жасау барысында музейтанушылар үй музейлерін басқа музей топтарынан кем емес, маңызды нысан деп санайды, ал екіншілері олардың рөлі мен маңыздылығын төмендетеді. Сонымен қатар, батыс зерттеушілері музейлердің білім беру және мәдени орталық ретінде рөлін атап көрсетсе, кейбір зерттеушілер заманауи нарыққа сай музей-үйлердің тартымдылығын арттыру үшін коммерциялық тәсілдерді қолдануды қолдайды.

Батыс тарихнамасында «музей үйі» терминін екі негізгі «үй» және «музей» сөздеріне бөліп қарау арқылы, зерттеушілер олардың қабылдайтын мағыналары төңірегінде жаңа тарихи көзқарастармен пікірталастар тудырады. Музейтанушылардың осы тақырып аясындағы жұмыстары ішінде ерекше бөліп қарайтын тұжырымдамаларының бірі музей-үйлерді, «қызығушылық тудыратын кабинеттер» деп қарастыруы. Бұл тұжырымдаманы олар сирек кездесетін, әрі адамдардың назарын бірден өзіне аударатын, ерекше әрі қызықты заттар жиналған музейлер деп түсіндіреді (Hodge, Veranek, 2011: 97–101). Музей-үйлермен байланысты шетелдік ғалымдардың қайшылықты көзқарастары мен музей үйлерді классификациялау ісіндегі тәжірибелері біздің отандық музей-үйлерді классификациялауымызға, әрі қарастырумызды салыстырмалы сараптауға алып келді.

Материалдар мен әдіс-тәсілдер

Зерттеу жұмысын жүргізу барысында тарихнама, сәулет және музейтану ғылым салаларында қолданылатын әдіс-тәсілдер мен принциптерге ден қойылды. Сонымен қатар заманауи батыстық авторлардың музей-үй жайында жарияланған тұжырымдамалары осы мақаланың теориялық негізіне алынды. Аталған тақырып аясында ғылыми зерттеу жұмысын жүргізу барасында музей-үйлерінің әр түрлі аспектілерін түсінуге салыстырмалы-тарихи зерттеу әдісі қолданылып, ол музей-үйлердің айырмашылықтарын анықтап, қазіргі қоғамдағы тиімділігін, даму тарихын зерттеуге мүмкіндік береді.

Музей-үй жайында батыс тарихнамасындағы түсініктермен концепцияларды және музейтану саласының ғылыми негіздерін түсінуге теориялық әдіс қолданылды. Ол деректерді жүйелеу мен жіктеуге мүмкіндік беріп, музей-үйлерінің негізгі принциптерін, олардың білім беру, мәдени және ақпараттық функцияларын түсінуге септігін тигізді. Батыс тарихнамасындағы зерттеушілердің тұжырымдамалары, идеялары мен көзқарастарын жүйелеуде хронологиялық және салыстырмалы сараптау әдісі қолданылды. Қазіргі батыс тарихнамасын зерттеушілер «жеке тұрмыстық кеңістік» тұжырымдасына ортақ мағына беруді көздейді. Олар, XIX–XX ғасырлар аралығында салынып, кейін музейлендірілген тұрғын үйлердің көмегімен жеке тұрмыстық кеңістікті «мәдени нысан» түрінде қарастырады. Музей-үйде қазіргі адамдар өмір сүретін органы көрсетудің маңыздылығына тоқталып, оларды сақтау мәселесін көтереді.

Музей-үйлердің мазмұны мен атқаратын қызметі, қоғамдағы алатын орнына қарай типтерін анықтау мәселесіне қатысты шетелдік музеология ғылымында әртүрлі пікірлер, тұжырымдардың, ғылыми зерттеулердің қалыптасуына 1998 жылы құрылған «Халықаралық үйлер, музейлер және тарихи ғимараттар» комитетінің (DemHist) ықпалы зор болды. Италияндық ғалымдар Дж. Пинна, Р. Павони (Pinna, 2001: 25–32; Pavoni, 2010: 157), американдық зерттеушілер П. Уокермен Т. Грэм, Л. Янг, Д. Райан, Ф. Ваньон (Walker, Graham, 2000: 488; Young, 2007: 59–77; Vagnone et al., 2015: 97–111) еңбектері өзіне назар аударады. У. Спринг, Дж. Шиманский, Т. Аарбакке, А. Тонкин зерттеулерінің музей үйлердің типін талдауда маңызы зор (Spring et al., 2021: 348; Tonkin, 2021: 171).

Отандық музеология ғылымында музей-үйлерге қатысты заттай материалдар музей-үйлердегі иесіне қатысты түпнұсқа экспонаттар болса, музеографиялық материалдар музейлік каталог, жолсерік-буклеттер болып табылады (Алматы қаласы музейлер, 2023: 256). Қазақстандағы тарихи-өлкетану бағытындағы музейлері ішінде құрылған киіз үй экспозициясын, қыстық баспананың макет-экспозициясын ішінара қамтыған еңбектің бірі Ө. Жәнібековтың «Жолайрықта» кітабы (Жәнібеков, 1995: 110). «Қазақтың этнографиялық категориялар, ұғымдар, атауларының дәстүрлі жүйесі» атты 5 томдық этнографиялық энциклопедияға енген дәстүрлі баспаналар туралы мақалалар желісіне отандық музей қорлары мен экспозициясындағы киіз үйлер экспозициясы мен қордағы материалдар негіз болады (Қазақтың этнографиялық, 2017: 225–262). Бұл энциклопедияға енген материалдар дәстүрлі баспаналар төңірегінде жүргізілген этнографиялық, этноархеологиялық зерттеулер нәтижесін қамтиды, ішінара Ғани Мұратбаевтың мемориалдық музейі, Нартай Бекежановтың мемориалдық өнер музейінің этнографиялық коллекциялары енген. Музейлік этнография саласындағы музеографиялық басылымдардағы киіз үй экспозициясы «музей үйлер» типіне толық жауап бермейді, ал тұрақты баспаналар музей ішілік экспозиция материалдарынан тыс теориялық-практикалық зерттеулерді қамтиды, сондықтан да, ғимараттық музей үйлерді зерттеу нысанына айналдыру маңызды. Отандық ғылыми еңбектер желісі тарихи дәуірлердегі қала, қоныстардағы баспаналар жүйесінің ашық аспан астында сақталуы немесе баспананың бір бөлігінің ашылуын қамтығанымен, байырғы баспананың ашық экспозицияда музейлендіру тақырыбын талдамайды (Жилище народов Средней Азии и Казахстана, 1982: 238). Дәстүрлі баспана үлгілерін, ашық аспан астындағы тарихи баспана үлгілерінің орны, қалдықтарын музейлендіру ісіне қатысты арнайы ғылыми зерттеу бағытын қалыптастыру үшін осы бағыттағы тұжырымдар мен көзқарастарды талдау маңызды. Мақалада отандық музей үйлер кешені типіне, қорғалуы мен пайдалануына қарай топтастыруға Алматы қаласы музейлер бірлестігіне (бұдан әрі – АқМБ), Батыс Қазақстан облыстық Хан Ордасы тарихи-мәдени, архитектуралық-этнографиялық музей-қорығына – (бұдан әрі – «Хан Ордасы» қорық-музейі) енген музей-үйлер негізге алынды.

Талқылау

XX ғасырдың соңында Италияда тарихи үйлер және музей-үйлердің ерекшелігі мен құндылықтары айқындалған «Қала тұрғындарының тарихы: тарихи музей-үйлер» тақырыбындағы конференция өтті. Осы конференциядан кейін, 1998 жылы Халықаралық музейлер кеңесінің шешімімен, жеке зерттеу нысаны ретінде «Халықаралық үйлер, музейлер және тарихи ғимараттар» комитетінің (DemHist) негізі қаланды. Музейлер және тарихи ғимараттар комитетінің негізін салушыларының қатарында болған, бүгінде осы салада қызмет атқарып келе жатқан, Италияндық ғалым Дж.Пинна тарихи үйлерге алғашқылардың бірі болып анықтама берген. Ол тарихи үйлерді «бұқараға ашық және онда тұрған адамдар пайдаланған тұрмыстық заттар мен коллекциялар алғашқы қалпында сақталып, қайта құрылмаған», - деген анықтама берген (Pinna, 2001: 1).

Дж.Пиннаның анықтамасын Американдық зерттеушілер П. Уокермен Т. Грэм жалғастырады. Олардың пікірі бойынша тарихи үйлер музейге айналған ғимараттар болған кезде ғана сақталады. Қазіргі кезде де үй музейінің негізгі қызметі, сол үйде өмір сүрген адамдар жайында естеліктерді сақтау. Сонымен қатар, тұлғалардың өмір жолдарын қайта жаңғырту, олардың музейлік заттарын жинақтау. Үй музейінің басқа музейлерден ерекшелігі жылы әрі жайлы атмосфераны сақтай алатындығында (Walker, Graham, 2000: 488).

Американдық тарихнамашылардың ішінде, осы тақырып төңірегінде бірнеше көлімді жұмыстарды жазып, басқа зерттеушілерге анықтамалық нұсқаулық ұсынып, қазірде музей-үйлерін зерттейтін ғалымдардың бірі Л. Янг. Ол әлемдегі көп кездесетін музейдің түрін «музей-үйлер» деп санайды. Оны күтіп ұстау басқалармен салыстырғанда күрделі әрі қымбатқа түсетіндіктен ішіндегі барлық заттарымен бірге ауқымды объектіге теңестіреді (Young, 2007: 59–77). Автор алғашқылардың бірі болып, XIX ғасырдың соңында

«жеке тұрмыстық кеңістік» терминін қалыптастырады және музей-үйі, үйден мәдени орынған айналу үшін тұрғын үй сияқты әртүрлі типтерден іріктеліп алынатындығын айтады.

Зерттеуші көзқарастарының ішінде үй музейіне ерекше анықтама берген пікіре де бар: «Үй коллекцияларды жинақтаған музей болуы да мүмкін және үйдің өзі толыққанды музейді құрауы да мүмкін» деген. Ескі ғимараттарды мемориалдандыру барысында үйлер музейге айналады, оларды мемориалдық музейге айналдыру адамдарды өнерге жақындатып, ағартушылық қызметін де атқарады. Ал, мемориалдандыру жайында автор: «Адамдар немесе оқиғалар туралы заттай естеліктерді сақтап, болашақа жеткізу» - деп анықтаған (Young, 2006: 11).

Американың солтүстігінде орналысқа Каролин университетінің оқытушылары Д. Райан, Ф. Ваньон заманауи ортаға тартымды және өзекті болу үшін музей-үйлердің даму бағыттарын ұсынып, бүгінде музейлер әртүрлі жастағы адамдарға ыңғайлы және қолжетімді болу керектігін ескеріп, оған жету жолдарын қарастырады. Келушілерге музей-үйлердің тарихы және экспозициялық бөлмелерінің ерекшеліктерімен танысуға мүмкіндік беруді көздеп: «музей-үй әлі күнге дейін онда үйдің иесі тұрып жатқан кеңістікке ұқсауы керек» деген анықтама береді. Ондағы периодтық бөлмелер қоғамдық естеліктерді сақтайтын орын. Музей-үйлердің фрагменттері шынайы болғандықтан, олар ұлттық мәдениетке ерекше үлес қосады (Vagnone et al., 2015: 97–111).

Тарихи баспаларды музейлендіру тәжірибелері алғаш Италиядан бастау алған. Ондағы орта ғасырдағы сарайлар жекеленген әулеттерге тиесілі болып, киін сарайлар отбасылардың тарихынан хабар беретін нысан ретінде музейлендірілді. Музейлендіру бағытын зерттеушілердің бірі доктор Р. Павони музей-үйлердің құндылығы мен музейленуін, өз жұмыстарында айқындайды. Ол жеке бөлмелердің үшкі құрылымы мен сыртқы бейнесі тұтас болғаны дұрыстығын айта келе, оның міндеттері мен мақсаттарын зерделейді (Pavoni, 2010). Тарихи музей-үйлер басқа типтегі коллекцияларды көрсету үшін пайдаланылмайды және олардың құрылымы мен онда тұрған адамдардың пайдаланылған заттары сақталған үйлер деген жоғарыдағы авторлардың пікірлеріне қосылады.

Өткен ғасырдағы танымал және шығармашылық тұлғалардың үйлерін музейлендіру мәселелерін профессорлар У.Спринг, Дж.Шиманский, Т.Аарбакке талдайды. Олар тұрғын жайлар жеке тұлғаға тиесілі заттарды көрсету арқалы музейге айналғаннан киін, тарихи шынайылықты көрсетіп, түпнұсқалықты терең түсінуге септігін тигізеді деген пікірде. Осылайша, музейге келген қонақтарға түсінікті болу үшін жаңа форматтаға дәрістер мен көрмелер және әдеби кештер өткізуді ұсынады. Олардың пікірі бойынша бұрынғы тұрғын үйлерді ішкі экспозициясын сақтай отырып, қазіргі уақытқа сай реэкспозициялау, жаңа ұрпақтың қызығушылығын арттырады (Spring et al., 2021: 348).

XIX ғасырда Еуропа тұрғындары арасында тарихи жәдігерлер қарқынды түрде жинау, коллекцияларды өз үйлерінде көрсету үдерісі қалыптасады. Бұл үдеріс үйлерді «музейлендіру» жұмысына да негіз болады. Сондықтан да қазіргі уақытта көптеген музейлер, келушілерге көрмелерді адамдар өмір сүріп жатқан белгілі бір кезеңдегі тарихи ортаға ұқсатып жасайды. Халықаралық тарихи үйлер, ғимараттар және музейлер (DemHist) комитетінің әкімшілік хатшысы, доктор Р. Павони музейлік жәдігерлерді жинау мен оларды музей үйлерінде көрсету кезеңдеріне ерекше назар аударады (Pavoni, 2001: 26–27). Аталмыш нысанның ерекшелігі иесіне тиесілі заттарды сақтау мазмұнында болып табылады, онда «сарайлар, үйлер, пәтерлер» арасындағы байланыспен олардағы тұрақты экспозициялық коллекциялар, жиһаздар мен сәндік заттар арасындағы байланысты көрсетедігі жөнінде айтылған.

Осы тақырып аясында жазылған соңғы уақыттағы диссертациялық жұмыс Сидней технологиялық университетінде қорғалған, оның авторы А.Тонкин. Аталған жұмыста музей-үйлерді бүгінгі заманауи тұрмыстық кеңістікке сай бейімдеу және қайта пайдаланумен сақтау бағыттарында зерттеу жүргізген (Tonkin, 2021: 171). Автордың диссертациясында музей-үй тақырыбындағы әртүрлі көзқарастармен пікірталастар талқыланады, сонымен қатар, заманауи ғалымдардың қазіргі көрме әдістері туралы ойларының сәйкес келмейтіндігі

айтылады. Онда автор негізгі екі көзқарасты бөліп қарастырады. Бірінші көзқарас бойынша музей-үйлердегі шынайлықты сақтау. Яғни, тарихи оқиғаларды көрме әдістерін шынайылыққа жақындатқан кезде, сол оқиға болған кезеңдегідей, бұрынғы уақыт контекстінде көруге болады деген. Ал, екінші көзқарас бойынша қазіргі технологиялардың озық жетіктері интерактивті технологияларды қолдаушылар болып табылады. Олардың пікірінше интерактивті технологияларды пайдаланып қосымша ақпарат көздерін табуға болады және тақырыптық экспозициялық жобалау кезінде цифрлық жүйелерді қолдану жастарды көбірек қызықтырып, олардың түсінігіне ерекше әсер ете алады. Автор өзінің докторлық жұмысында мәдени мұраны қызықты әрі көпшілікке қолжетімді нысан ретінде көрсетуге күш жұмсап, негізгі факторлерге тоқталады.

Отандық музей-үйлер экспозицияларын ұйымдастыру кезінде екі негізгі принцип қолданылады: тақырыптық және хронологиялық.

Тақырыптық-экспозициялық жобалау барысында бір тақырып аясында экспозиция жабдықталып, сол тақырыпты ашуға ерекше назар аударылады. Мысалы, белгілі бір тарихи оқиға мен тұлға өміріне арналған тақырып болуы мүмкін. Бұл келушілерге музей-үй жайында толық ақпарат алуға мүмкіндік береді. Ал, хронологиялық жобалау барысында экспозиция тарихи хронология бойынша жобаланады. Мысалы, белгілі бір кезеңнің тарихи оқиғаларын ретімен көрсету. Хронологиялық принциптің артықшылығы – келушілерге тарихи оқиғалардың дамуын, уақыт ағымын түсінуге көмектесуі.

Музейге айналған баспаналар материалдық мәдени мұраны қоса сақтайды. Бүгінгі батыс тарихнамасында көп зерттелген тақырыптардың бірі ретінде музей-үйлердің ішкі экспозицияларын жабдықтау мен онда заманауи тұрмыстық ортаны қоса көрсету және оның иесіне қатысты дүниелерді сақтау мәселелері. Ғалымдар арасында музей-үйді насихаттау ісіндегі көрме әдістері бойынша қарама-қарсы көзқарастар бар. Негізгі екі көзқарастардың бірін жақтаушылар музейге айналған бұрынғы үйдегі көрме әдісін қолдаса, екіншілері заманауи жағдайда басқа категориядағы музейлер секілді жаңа технологиялардың жетістіктерін пайдаланып, интерактивті және цифрлық технологиялармен музей-үйлердегі көрмелерді жабдықтауды ұсынады.

Нәтижелер

Музей-үйлер типтері

Батыс тарихнамасында тарихи музей-үйлерінің толыққанды классификациялары жоқ. Бүгінде халықаралық тарихи үйлер, музейлер мен ғимараттар комитеті музей-үйлерді толыққанды мәдени нысан ретінде тыжырымдамаға келу жұмыстарын қарастырып жатыр. Сол тұжырымдамаға келу үшін тарихи құрылыстардың мақсаттары мен міндеттерін айқындап, олардың ерекшеліктері мен типологияларын қарастыру қажеттілігі туындайды. Бұл негізінен олар туралы жан-жақты ізденіспен терең білімді талап етеді. Алғашқылардың бірі болып, 1993 жылы Л. Янг тарихи үйлерді үш негізгі категорияларға жіктеу туралы ұсыныс айтады:

Біріншісі, музей-үйлер сол үйдің иесі болған тұлғаның өмірін, қызметін, шығармашылығын танытады, үй иесі арқылы келушілердің қызығушылығын тудырады. Ондағы жиһаздар мен заттар түпнұсқа болуы керек, оған қоса экспозиция бастапқы қалпында орналастырылуы маңызды делінеді (Young, 2012: 12). Салыстырмалы түрде Қазақстанда бұл музей-үйлердің санатына Алматы қаласындағы Дінмұхамед Қонаев, Мұхтар Әуезов, Ғабит Мүсірепов, Сәбит Мұқанов, Ғазиза, Ахмет Жұбановтар, Ә.Қастеев музей-үйлерін жатқызуға болады (Алматы қаласы музейлер, 2023: 144–207). Д.А.Қонаевтың музей-үйі екі ғимараттан тұрады. Соның біріншісі композитор Латыф Абдулхаевич Хамиди тұрған пәтерінен алғаш, 2002 жылы Дінмұхамед Ахметұлы Қонаевқа арналған музей-пәтері ашылды, дегенмен онда Д.А. Қонаевтың өзі тұрған жоқ. Бірақ, ішкі экспозициясы мен экспонаттары Д.А. Қонаевтың барлық жеке пайдаланған заттарының негізінде жасалған. Кейіннен, 2012 жылы Д.А. Қонаевтың өзі тұрған пәтері музей-үй ретінде ашылды. Бұл музей-үйдің ешқандай реэкспозицияланбаған түрін көрсетеді. Өзі тұрған үй, үйдің ішкі көрінісі: жиһаз

және бөлмелер барлығы мемлекет және қоғам қайраткері сол үйде өмір сүрген уақыттағы көріністен өзгертілмеген (Алматы қаласы музейлер, 2023: 144–173).

Екінші, тарихи музей-үйлер иесінің өмір сүрген кезеңі мен оның ортасын, иесінің өмір сүру салты және ұстанымдарын құжаттайды деп қарастырады. Сондықтан да, мұндай музейлерге түпнұсқа емес экспонаттарды да қолдануға болады. Олар түпнұсқа заттардың көшірмелері және музейге тиесілі емес, басқа заттарды пайдалануға болады. Ондай заттар кез-келген көшірме немесе сатып алынған, иесі өмір сүрген кезең мәдениетіне тән, сол кезеңді баяндайтын заттар болуы мүмкін. Қазақстанда музей-үйдің бұл типіне «Хан Ордасы» музей-қорығындағы Жәңгір ханның резиденция-үйі сәйкес келеді. Жәңгір ханның резиденция-үйі 2001 жылы жылы Бөкей Ордасының (Ішкі Орда) құрылғанына 200 жыл толуына орай қайта қалпына келтіріліп, музей ретінде қайта ашылды. Резиденция Жәңгір ханның әкімшілік Ордасы, әрі тұрғын үйі қызметін қоса атқарған. Музей ретінде қалпына келтірілгенде экспозиция үшін ХІХ ғасырға саятын түпнұсқа жиһаздар, тұрмыстық бұйымдар, кітаптар, т.б. заттар сатып алынған, ал Жәңгір хан, Фатима ханша киімдері музейлік көшірме-реконструкция нәтижесі (Картаева т.б., 2023: 183-191). «Хан Ордасы» музей-қорығындағы Жәңгір ханның резиденция үйімен қатар және осы қорық-музейге енетін басқа да жеке тұлғаға қатысты үйлер «музей-үйлердің» осы санатына енеді. Олар ескерткіштердің «ансамбльдер мен кешендер» санаты бойынша Республикалық маңызы бар тарих және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізіміне енген мұра ретінде қорғалады (Республикалық маңызы бар тарих, 2025).

1-сурет. Жәңгір ханның резиденция үйі. «Хан Ордасы» қорық-музейі.
[Fig. 1 Residence of Zhangir Khan. «Khan's Orda» Reserve-Museum]

Үшіншісі, тарихи-танымдық, тәрбиелік, эстетикалық, мәдени-танымдық мақсатта құрылған музей-үйлер. Музейдің бұл түріндегі заттар үйдің өзіне де, оның тарихына немесе онда өмір сүрген тұрғындардың өміріне жанама түрде де қатысы болады. Онда көбінесе тек жеке коллекциялар көрсетіледі. Музей-үйдің осы үшінші типіне Қызылорда облысы, Қазалы қаласындағы Ғани Мұратбаевтың мемориалдық музей-үйі сәйкес келеді. Ғани Мұратбаевтың мемориалдық музейі, Ғани Мұратбаевтың өзіне тікелей тиісті емес, ХІХ ғасырдың соңы – ХХ ғасырдың бас кезіне саятын бұрынғы депутаттар кеңесі үйі ғимаратынан ашылған. Музейде Ғани Мұратбаевқа тиесілі түпнұсқа экспонат оның комсомолдық үйлену тойына сыйланған түкті кілем. Музей экспозициясы Ғани Мұратбаев өмір сүрген кезеңдегі Қазалының тарихы мен мәдениетін баяндайды. Музей ғимараты «Қазалы қала құрылысы кешені Қазалы қаласының тарихи бөлігі, ХІХ ғасырдың соңы – ХХ ғасырдың басы» атауымен ескерткіштің «ансамбльдер және кешен» типі бойынша Республикалық маңызы бар ескерткіш ретінде қорғауға алынған (Республикалық маңызы бар тарих, 2025). Ғани Мұратбаевтың музей үйі «Ғани кезеңіндегі дәстүрлі тұрмыс» тақырыбын насихаттау мақсатында киіз үйдің ішкі жабдықталуының аймақтық ерекшелігін қоса экспозициялайды (Қазақтың этнографиялық, 2017: 1 т.: 567–569).

Қазақстан Республикасының тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы Заңына сәйкес тарихи-мәдени мұра объектілері республикалық және жергілікті маңызы бар ескерткіштердің тізіміне енген кезден бастап, тарихи және мәдениет ескерткіштері мәртебесіне ие болады делінген. Олар төмендегідей түрлерге бөлінеді:

археология ескерткіштері, қала құрылыс және сәулет ескерткіштері, ансамбльдер және кешендер, киелі объектілер, монументтік өнер құрылыстары. Музей-үйге айналған дәстүрлі баспаналар немесе тұрғын үйлер тарихи мәдени ескерткіштердің «қала құрылыс және сәулет ескерткіштері» немесе «ансамбльдер мен кешен» тобына қарасты. Аталған барлық ескерткіштер Қазақстан Республикасының Заңында көзделген тәртіппен оларды пайдаланудың, меншік құқығының өзгертудің және мәртебесінен айырудың ерекше құқықтық режиміне ие. Осы заңға сәйкес музей-үйге айналған баспаналар да облыстық және республикалық маңызы бар ескерткіш мәртебесін алғаннан киін, ерекше қорғауға алынады (Тарихи-мәдени мұра, 2025).

Абай облысындағы Абай Құнанбайұлы тұрған үй (Анияр Молдабаевтың үйі), қазіргі – «Алаш арыстары – М. Әуезов» музейі, (XIX ғасырдың соңы), Абай Құнанбайұлы тұрған үй (Анияр Молдабаевтың үйі), қазіргі – «Алаш арыстары – М. Әуезов» музейі (XIX ғасырдың соңы), Мұхтар Әуезов дүниеге келген үй (XIX ғасырдың II-ші жартысы) Республикалық маңызы бар тарихи мәдени мұра ретінде қорғалады, әрі музей-үй ретінде жұмыс жасайды, музей-үй ғимаратының ашық аспан астындағы «қала құрылысы және сәулет» ескерткіштері санатын құрайды. Алматы қаласындағы Ахмет Байтұрсыновтың музей-үйі де «қала құрылысы және сәулет» санатында Республикалық маңызы бар ескерткіш ретінде қорғалады (АқМБ). Ал, Алматы облысы, Жамбыл ауданы, Жамбыл ауылында орналасқан «Жамбыл музей-үйінің кешені, 1938–1946 жылдар» деген атаумен Республикалық маңызы бар ескерткіштер тізіміне «ансамбльдер мен кешендер» санаты бойынша қорғауға алынған (Республикалық маңызы бар тарих, 2025). Ахмет Байтұрсыновтың музей-үйі музеолог ғалым Л.Янг ұсынған музей-үйі классификациясының екінші типіне сәйкес келеді. 1917 жылы салынған қалалық баспана үлгісінің ұлт лидері Ахмет Байтұрсыновқа тиесілі, бірақ сәулетшісі белгісіз екенін ескерсек бұл музей-үйдің арнайы зерттеуге сұранып тұрғанын айғақтайды (Республикалық маңызы бар тарих, 2025).

Қазақстанда 2024 жылдың 1 қаңтарындағы есеп бойында 275 музейдің 65-сі мемориалдық, музей-үйлер немесе музей пәтер болып саналады, олардың барлығы дерлік мемлекеттің меншігіне өткен (Ұлттық статистика бюросы, 2025).

1997 жылы өткен Генуядағы конгресте классификациялаудың екінші тәсілін Р. Павонимен О.Сельвафол ұсынады. Аталған авторлор музей-үйлерге жаңа анықтама берудің қажеттілігін айтып, ескі анықтаманы жаңартуды көздейді. Музей-үйлердің ішкі санаттарын анықтайды. Олар «билеушілердің сарайлары», «белгілі адамдар тұрған үйлер», «коллекциялар жиналған тұрғын үйлер», «үй қызметін қоса атқарған тарихи ғимараттардың топтамалары», «отбасылық үйлер» деп музей-үйлерінің өзін бірнеше топқа бөліп қарастырады.

«Халықаралық тарихи үйлер, музей және ғимараттар» комитеті бірнеше жылдар көлемінде музей-үйлерді интеллектуалды тұрғыдан ұйымдастыру жөніндегі мәселелерді шешумен айналысады. Соған байланысты бірнеше жаңа санаттар ойлап тапқандықтан, оның қайсысының пайдалы екендігін анықтау қажеттілігі туындайды. Дегенмен, оларды құрудың шарттары әртүрлі болғандығына қарамастан, негізгі шарттары музейлер сол уақыттағы қоғам құндылықтарын бейнелейді, оның негізін қалаушы музейге арналған пәннің басты нысанына айналады.

Л. Янг музей-үйлерді құру шарттары уақыт өте келе өзгеруі мүмкін деп, Ұлыбритания, Америка Құрама Штаттары және Австралия сияқты дамыған батыс елдеріндегі музейлердің алты жүзге жуық түрлеріне зерттеу жүргізеді. Сол жұмыстардың негізінде музей-үйлерді бірнеше топтарға бөліп қарастырады. Оның бірінші түрі тұлғаға арналып, яғни, онда маңызды тұлға өмірінің қандай бір кезеңдері көрсетілуі керек. Кейіннен, коллекциялар жинағы сол үйде тұрған адамдар қалыптастырған күйінде, бастапқы орындарында орналасқандығы дұрыс. Сонымен қатар, дизайн эстетикалық тұрғыдан жаңа технологияның жетістіктерін пайдаланғандығы маңызды. Оған қоса, тарихи оқиға, немесе тарихи маңызды нәрсе болуы керек. Бұл жерде көне уақытты дәріптеу, немесе жеке тұлғаларды ұлықтау сияқты да қызмет атқарады. Онда үйдің ішкі құрылымы, коллекцияларымен бақтары бірдей деңгейде дамығандығы, олардың ғимараты мен коллекциялар жиынтығын сақтау мен көрсету және оны

түсіндіруге ерекше әсер етеді (Young, 2018). Нысан адамзат құндылықтарының сол замандағы немесе белгілі бір мәдени кеңістікте, сәулетте немесе технологияда, монументтік өнерде, қала жобалары немесе ландшафт үлгілеріндегі өзара зор әсерінің куәгері болып табылады.

Халықаралық мұра ретіндегі музей-үйлер кешені

ЮНЕСКО-ның дүниежүзілік мұралар тізіміне қала немесе ауылдың тұтастай енуіне дәстүрлі баспаналар жүйесінің сақталуы мен олардың осы күні де пайдалануының маңызы зор. Халықаралық мұра тізіміне ену үшін ЮНЕСКО талыбы бойынша тарихи-мәдени ғиматтар, соның ішінде баспаналар адамзат тарихының маңызды дәуірінің айрықша құрылымдық, сәулеттік немесе технологиялық ансамблінің немесе ландшафттық үлгісі болып табылуы қажет. Тарихи ғимараттар мен нысандар ЮНЕСКО-ның ерекше назарында және тұтастай бір қала үйлері де оның қорғауына өзінің қайталанбас ерекшеліктерімен кіре алады. Баспаналарды музейлендіру ісінде озық тәжірибе қалыптастырған мемлекеттің бірі – Түркия. 1994 жылы Түркияның Карабүк провинциясында «Сафранболу қаласы» атауымен тұтастай бір қаласы енген. Бұл қаладағы үйлердің барлығы музей-үй мәртебесіне ие екендегін көрсетеді. Қалада Осман дәуіріндегі үйлердің сақталып қалуы, тарихи үйлердің бүгінде тұрғын-үй ретінде қолданыста болуы, олардың әрқайсысының қаладағы ашық аспан астындағы музей-үй-ғимарат ретіндегі сақталуы, елдің тарихи-мәдени туризмін дамытып отыр (UNESCO world heritage in Turkey 2016: 224–251).

Түркия мемлекеті тарихи кезеңдерден қалыптасқан дәстүрлі түрік үйлерін сақтау және қорғау ісінде озық тәжірибе қалыптастырған. Соның бірі ЮНЕСКО қорғауына 2014 жылы «Бурса және Жұмалықызық: Оттоман империясы ескерткіштері» атауымен енген мұра. Жұмалықызық ауылы дәстүрлі түрік үйлерімен қатар, дәстүрлі түрік мәдениеті қоса дүниежүзілік қауымдастық назарын аудартады. «Қала-музей», «музей-ауыл», «архив-ауыл», «этноауыл» терминдерінің қалыптасуындағы тарихи үйлердің дәстүрлі келбетінің сақталуымен тікелей байланысты. Жұмалықызық ауылында дәстүрлі түрік үйлерін сақтай отырып, пайдалану бұл ауылды «музей-ауыл» ретінде Халықаралық қорғау дәрежесіне көтерді (UNESCO world heritage, 2016: 314–341).

2-сурет. ЮНЕСКО қорғауындағы Жұмалықызық ауылының тас көшелері, тарихи үйлерінің тас дуалдары.

[Fig. 2. The stone streets of the village of Jumalyqyzik, protected by UNESCO, and the stone walls of its historic houses]

Сондықтан да, Түркиялық зерттеушілер аталған тақырыпқа ерекше қызығушылық танытады. Осындай жұмыстардың ішінде Түркиялық ғалым А.Гюджанның диссертациялық жұмысының маңызы зор. Ол заманауи кезеңге дейін сақталған тарихи баспаналарды музейлендіру кезеңдеріндегі архитектуралық ерекшеліктерін зерттеуді нысан ретінде алады және оның ішіндегі әртүрлі топтардағы коллекцияларды стратегиялық тұрғыдан басқару шараларын ғылыми тұрғыдан баяндайды. Автор өзінің жұмысында «үй» мен «музей» терминдеріне бөлек анықтама береді. Оның пікірінше үй адамдар мекендейтін күнделікті кеңістік болып анықталады. Ал, музей тарихи нысан және мәдени көпшілікке қолжетімді мекеме. Осыған сай, «музей» және «үй» терминдерін жеке қызығушықты оятатын кабинеттерден тұратын екі объект ретінде анықтайды (Günhan, 2011: 9–13).

Зерттеушінің жұмысы бойынша музей-үйді классификациялаумен оны көрсету кеңістігінің ерекшеліктерін бүгінгі музей-үйлердің бастауы ретінде қарайды. Аталған жұмыста өзекті мәселе «үй» және «музей» болып, олардың көрме жобалау ерекшеліктерінің әртүрлі бағыттарын анықтаған. Үй ешқандай қосымша жабдықталған кабинеттерді талап етпейді, кіреберістен басталып, тұрмыстық бөлмелерді ғана қамтиды, керісінші музей қосымша жабдықталған кеңістікпен бөлмелерден тұрады. Автор, үйді музейлендірген уақытта қандай көрме кеңістігін келушілерге ұсынған дұрыс? – деген сұраққа жауап іздейді. Толығырақ айтқанда, бұрынғы үй баспана қалпында сақталып қалса, музей өз мүмкіндіктерін келушілерге толық көрсете алмайды. Ал, жаңа көрме кеңістігін ұсынса, яғни үйді музей ретіндегі қолданысқа айналдырса, үйдің бөлмелеріне қосымша қызметкерлер отыратын кеңсе, техникалық бөлмелер, дүкен, кафе сияқты функцияларды қосу керек болады. Бурса қаласындағы Ататүріктің аңшылық үйі қазіргі таңда «музей-үй» қызметінен, кеңейтілген музей қызметі басым үй-музейге, мекемелік үйге айналған. Ауласында Бурса қаласының тарихымен таныстыратын ашық аспан астындағы ашық экспозициялық мәтін бағаналар орнатылған. Келушілерге сервистік қызметтер көрсетін ресторан, кафе, демалыс орындары ашылған.

3-сурет. Ашық экспозициялық бағандар, ресторан, кафе қызметтерін қоса алған «Ататүріктің аңшылық үйі» музейі

[Fig. 3. The Atatürk's Hunting House Museum, which includes open exhibition columns, restaurant, and café services]

Көптеген мемориалдық музейлердің аумағының тарлығына байланысты тек «кеңсе» кеңістігін қосумен ғана шектеледі. Алайда, әрбір дамыған музейлерде келушілер мен қызметкерлерінің, өзін музейде жайлы сезінуге жағдай жасалуы керектігі айтылады. Дегенменде, кейбір функциялар кіреберіс бөлме сияқты үй де және музейде де болуы мүмкін, осы функциялардың бір-бірінен айымашылығымен ұқсастықтарын зерттеу жұмысының негізгі мақсаты етіп алумен қатар, ол, осы функциялар бірдей болған жағдайда, қарапайым үйді музейге айналдырған жағдайда, қандай өзгерістерге ұшырайтындығымен қатар, үй мен музейге әсер ететінді. Ожал Огуз, Метин Езги және Ф.Морменекше Анкара қаласында Түркияның дәстүрлі баспананы тұрғызу, оның баспананы тұрғызуда жергілікті табиғатты дәстүрлі пайдалану, дәстүрлі баспананың ландшафтпен үйлесімділігі, дәстүрлі баспананы

келесі ұрпаққа сақтап жеткізудегі халықтық білімдер жүйесін құжаттаған. Дәстүрлі үйлерді қолдану, яғни сонда тұру, тіршілік ету арқылы сақтап, соның негізінде тұтас бір ауылды, тұтас бір қаланың тарихын келбетін сақтау, музейлендіру ісінің маңыздылығын көрсетеді (Oguz Ocal et al., 2007: 160). Ожал Огуз және Туба Салтық авторлығымен жарық көрген «Қалалар және бейнелер» атты кітабы, қалалардағы үйлердің әртүрлі өнер және мәдениет формаларында қалай көрсетілетіндігін баяндап, Түркия тарихындағы ашық аспан астында сақталуын, дәстүрлі үйлердің тарихи мәдени туризм нысаны ретіндегі қызметін сипаттайды (Oguz, Özkan, 2004: 239).

Отандық музей ісінде дәстүрлі баспаналарды «этномузей» бағытында экспозициялайды, соның бірі Түркістандағы «Этноауыл» ашық аспан асты музейі, онда «ашық экспозиция» киіз үйлер типтеріне қарай құрылған. Ал, тұтас бір әкімшілік ауылды «тарихи-мәдени мұра» тізіміне алу тәжірибесі қалыптаспаған, дегенмен күнделікті тұрмыстағы тіршілікті дәстүрлі баспанада (тоқал там, қоржын там, киіз үй) өткізіп, қолданып, сақтап отырған ауылдар қатарында Қызылорда облысы, Қармақшы ауданы, Кекірелі, Шопанқазған ауылдық округтерін атауға болады. Бұл аталған ауылдар шартты түрде «архив ауыл» ретінде құжатталған (Этнографиялық экспедиция, 2021-2022).

Қорытынды

Музей-үйлер топтамасы, коллекциялар жинағына қарай жіктелуі туралы ғылыми тұжырымдар, қайшылықты пікірлердің болуы жеке тұлғамен байланысты қалыптасқан музейлерді зерттеудің әлемдік музеология ғылымда және тарих ғылымының «тұлғатану» бағытында өзекті мәселе екенін дәлелдейді. Әлемге немесе мемлекетке танымал тұлғаны мәңгі есте қалдыруда музей-үйлер, ондағы экспозицияның атқаратын қызметі зор. Тарихи тұлғамен байланысты баспананы музейлендіру арқылы, оның өмір жолдарын мұрағаттау, оны насихаттау музейлік туризм бағытын дамытуға да тигізетін әсері зор. Қазіргі заманғы музей ісіне деген өскелең талап музей-үйлерді заманауи ортада қалай жаңа форматта жабдықтауды талқылаудың маңыздылығын көрсетеді. Сонда, тарихи мұраларды сақтайтын орын ғана емес, сонымен қатар, көрермендерге жаңа дәстүрлер мен мәдениетті көрсетудің көмегімен қайталанбас әсерлер тудыратын кеңістік болып жаңа мағынаға ие болады. Музей-үйлерді атқаратын қызметіне қарай «кешенді музей» деп қарауға болады, бұл типтегі музейлер жеке тұлға арқылы мемлекет, қоғам тарихы мен мәдениетін қоса насихаттайды. Музей-үйлердің иесінің өз ұрпағы, отбасы болса да, сол үйдің иесінің халық адамы болуына орай, оның мұрасының мұрагері халық іспетті. Мұрагер халық оның үйін музейге айналдыру арқылы, оның өмірі мен қызметіне құрмет көрсетеді. Алайда, бүгінде музей-үйді тек тарихи дәуірдің көзі немесе немесе атақты адам үйін сақтау деп қарайтын адамдар кездесетіні рас. Сондықтан да музей-үйлер келушіге жақсы әсер қалдыру үшін, оны жаңа бағытта дамытуды көздеген маңызды. Батыс тарихнамашылардың еңбектеріндегі тұжырымдамалар музей-үйлерді танымал етуге, оның бастапқы үй қалпынан, музей-үй қалпына айналдыру тәжірибелерін талдайды. Музей-үйлердің әлемдік музейтану ғылымында зерттеу нысанында болуы, оның музей типінің маңызды бағыты екенін дәлелдейді сонымен қатар, материалдың тарих-мәдени мұраны тұлғалар арқалы көпшілікке насихаттайды.

Отандық музей ісінде «музей-үйлер», «мемориалдық музейлер» топтамасында қарастырылады. Отандық музей үйлердің қызметіне қарай келесідей типтерге бөліп қарастырамыз:

- тұлғаның өмір жолы мен өмірінің барлық кезеңі немесе белгілі бір өмір жылдары (сол баспанада дүниеге келген, нақты бір жылдары тұрған немесе өмірінің соңғы жылдары тұрған) өткен түпнұсқа баспана, экспонаттары тұлғаның өмірімен байланысты шынайы заттардан құралған (Д. Қонаев, С. Мұқанов, Ғ. Мүсірепов, Н. Тілендиев мемориалдық музейлері т.б.);

- тұлғаның өмір жолдары мен қызметіне тиесілі, бірақ экспонаттары жаңадан жинақталған музей ретінде қайта құрылған баспана, тұрғын жайлар («Хан Ордасы» қорық музейіндегі Жәңгір ханмен байланысты музейлік кешендер, т.б.);

- тұлға тұрмаған, бірақ тұлғаны насихаттау мақсатында жаңадан «музей үй» ретінде құрылған мемориалдық музейлер (Ғ.Мұратбаев мемориалдық музейі, Д. Шоқпарұлы музейі, Н.Бекежанов мемориалдық өнер музейі т.б.);

- тұлғаның өмір жолының бір кезеңі өткен, танымал тұлға арқылы ол өмір сүрген кезең, қоғам тарихымен таныстыратын, экспонаттары қайта жабдықталған музейлер (А.Байтұрсынов, І.Жансүгіров музей үйлері т.б.);

- ғимараты «қала құрылысы және сәулет ескерткіші» ретінде қорғауға алынған, бірақ «музей үй» емес басқа мақсатта пайдалануға берілген ашық аспан астындағы баспана үлгілері (Алматы қаласындағы көпес Г. Шахворостовтың үйі, қазіргі – Қазақстан Республикасындағы Америка Құрама Штаттарының консулдығы ғимараты, сәулетші А.П. Зенков, 1890 жыл; көпес М.А. Гавриловтың үйі, сәулетші А.П. Зенков, XX ғасырдың басы, т.б.);

- тұрғындары дәстүрлі баспаналар үлгісін сақтаған, дәстүрлі баспанада тұратын, ашық аспан астындағы «архив ауыл» экспозициясын құрайтын ауылдар (Солтүстік Қызылқұм, Кекірелі, Шопанқазған ауылдық округтері);

- дәстүрлі үйлерді экспозициялайтын «этноауыл» ашық аспан асты музейлері;

- ашық аспан астында сақталған, Республикалық немесе жергілікті маңызы бар ескерткіш ретінде қорғауға алынған, қазіргі кезеңде тұрғындардың қолданысынан шыққан, тарихи дәуірлердегі баспана үлгілері («діни тұрғын-үй» кешендері, «ансамбльдер мен кешендер» санатындағы үйлер).

Музейге айналған тұрғын үйлер немесе музей ретінде қайта құрылған мемориалдық музейлерді атқаратын қызметі мен пайдалануына қарай топтастыру, музей үйлерге жаңа ғылыми нысан ретінде қарауға мүмкіндік береді. Музей үйлерді ғылыми зерттеу нысанына алу отандық музеология ғылымында жаңа бағыт қалыптастырады.

Дереккөздер

АқМБ — Алматы қаласы музейлер бірлестігі

«Хан Ордасы» қорық-музейі — Батыс Қазақстан облыстық Хан Ордасы тарихи-мәдени, архитектуралық-этнографиялық музей-қорығы

Sources

АқМБ — Association of the museums of Almaty

Museum-reserve «Khan Ordasy» — Western Kazakhstan Region the Khan Horde is Historical and Cultural, Architectural and Ethnographic museum-reserve

Әдебиеттер

Алматы музейлер бірлестігі, 2023 — *Алматы қаласы музейлер бірлестігі*. Фотоальбом. Алматы, 2023. 256 с.

Жәнібеков, 1995 — *Жәнібеков Ө. Жолайрықта*. Алматы: Рауан, 1995. 110 б.

Жилище народов Средней Азии и Казахстана, 1982 — *Жилище народов Средней Азии и Казахстана* / Под ред. М. Н. Левина и Л. А. Мошковой. М.: Наука, 1982. 238 с.

Картаева т.б., 2023 — *Картаева Т., Даубаев Е., Алтынбекова Э.* «Хан Ордасы» қорық-музейіндегі құндықты қайта қалпына келтіру тәжірибесі. // Edu.e-history.kz, 2023. Т. 10. № 1. С. 179–194. DOI: 10.51943/2710-3994_2023_33_1_179-193

Қазақтың этнографиялық, 2017 — *Қазақтың этнографиялық* категориялар, ұғымдар мен атауларының дәстүрлі жүйесі. Энциклопедия. 5 томдық. 3-том. Редакторы Нұрсан Әлімбаев. Алматы: Әлем Даму интеграция, 2017. 856 б.

Республикалық маңызы бар тарих, 2025 — *Республикалық маңызы бар тарих* және мәдениет ескерткіштерінің мемлекеттік тізімін бекіту туралы ҚР Мәдениет және спорт министрінің 2020 жылғы 14 сәуірдегі № 88 бұйрығы. [Электронный ресурс] // Әділет АҚЖ, 2025. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000020397> Қаралған күні: 02.01.2025

Сапанга, 2012 — *Сапанга И. А.* Анализ музейных проблем. Вопросы музеологии, 2012. Т. 1. С. 15–20.

Тарихи-мәдени мұра, 2025 — *Тарихи-мәдени мұра* объектілерін қорғау және пайдалану туралы. 2019 жылғы 26 желтоқсандағы № 288-VI ҚР Заңы [Электронный ресурс] // Әділет АҚЖ, 2025. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1900000288>. Қаралған күні: 02.01.2025

Ұлттық статистика бюросы, 2025 — *Ұлттық статистика бюросы*. Элеуметтік статистика, 2025. [Электронный ресурс] <https://stat.gov.kz/industries/social-statistics/stat-culture/publications/157598/> Қаралған күні: 02.01.2025

Этнографиялық экспедиция, 2021–2022 — *Әл-Фараби* атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Археология, этнология және музеология кафедрасының «Солтүстік Қызылқұм: этнографиялық экспедициясы, 2021–2022.

- Gunhan, 2011 — *Gunhan A.* From houses to house museums: Architectural representation of different narrations. METU, 2011. 110 p.
- Hodge, Beranek, 2011 — *Hodge C.J., Beranek C.M.* Dwelling: Transforming narratives at historic house museums. *International Journal of Heritage Studies*, 2011. Vol. 17. No. 2. Pp. 97–101.
- Oguz Ocal et al., 2007 — *Oguz O., Metin E., Mormenekse F.* Geleneksel Mimari. Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (THBMER), 2007. 160 p.
- Oguz, Saltık Ozkan, 2004 — *Oguz M.O., Saltık Ozkan T.* Kentler ve imgeler. Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Gazi Türk Halkbilimi Topluluğu, 2004. 239 p.
- Pavoni, 2001 — *Pavoni R.* Towards a definition and typology of historic house museums. *Museum International*, 2001. Vol. 53. No. 2. Pp. 25–32.
- Pavoni, 2010 — *Pavoni R.* House museums in Italy: New cultural itineraries: Poetry, history, art, architecture, music, arts & crafts, tastes and traditions. Gangemi Editore, 2010. 157 p.
- Pinna, 2001 — *Pinna G.* Introduction to historic house museums. *Museum International*, 2001. Vol. 53. No. 2. Pp. 25–32.
- Spring et al., 2021 — *Spring U., Schimanski J., Aarbakke T.* Transforming Author Museums: From Sites of Pilgrimage to Cultural Hubs. Berghahn Books, 2021. 348 p.
- Tonkin, 2021 — *Tonkin A.C.* Please Remove Your Shoes: Four Case Studies of House Museums. University of Technology Sydney, 2021. 171 p.
- UNESCO world heritage, 2016 — UNESCO world heritage in Turkey, 2016. 452 p.
- Vagnone et al., 2015 — *Vagnone F.D., Ryan D.E., Cothren O.* The Anarchist Guide to Historic House Museums: Evaluation Methodology for Historic House Museums. *The Public Historian*, 2015. Vol. 37. No. 2. Pp. 97–111.
- Walker, Graham, 2000 — *Walker P. C., Graham T.* Directory of historic house museums in the United States. AltaMira Press, 2000. 488 p.
- Young, 2006 — *Young L.* House Museology: Houses as museums in the age of heritage. Demeures Historiques (ICOM), Valletta, Malta, 2006. 11 p.
- Young, 2007 — *Young L.* Is There a Museum in the House? Historic Houses as a Species of Museum. *Museum Management and Curatorship*, 2007. Vol. 22. No. 1. Pp. 59–77.
- Young, 2012 — *Young L.* House museums are not all the same! Understanding motivation to guide conservation. 'The artefact, its context and their narrative' conference, ICOM-Demeures Historiques and ICOM-CC, The Getty Centre, Los Angeles, 2012. 12 p.
- Young, 2018 — *Young L.* Historic house museums. In *A Companion to Public History*. Wiley-Blackwell, 2018. Pp. 321–332.

References

- Almaty kalasy muzeiler, 2023 — *Almaty kalasy muzeiler* birlestigi. Fotoalbum [Association of the museums of Almaty. Photo album]. Almaty: 2023. 256 p. (In Kaz.).
- Etnografialyq ekspeditsiya, 2021–2022 — *Al-Farabi* atyndagy Qazaq Ulıttıq yniuersiteti, Arheologiya, etnologiya jane muzeologiya kafedrasynyn «Soltustik Qyzylqum: etnografialyq ekspeditsiyası, 2021-2022 jıldar. (In Kaz.).
- Gunhan, 2011 — *Gunhan A.* From houses to house museums: Architectural representation of different narrations. METU, 2011. 110 p.
- Hodge, Beranek, 2011 — *Hodge C.J., Beranek C.M.* Dwelling: Transforming narratives at historic house museums. *International Journal of Heritage Studies*, 2011. Vol. 17. No. 2. Pp. 97–101.
- Kartaeva et al., 2023 — *Kartaeva T., Daubaev Ye., Altynbekova E.* «Khan Ordasy» koryk-muzeiindegi kudukty kaita kalpyna keltiru tazhiribesi. [The practice of well reconstruction in the “Khan Ordasy” museum-reserve] // *Edu.e-history.kz*. 2023. Vol. 10. No. 1. Pp. 179-194. DOI: 10.51943/2710-3994_2023_33_1_179–193 (In Kaz.).
- Kazaktyn etnografialyq, 2017 — *Kazaktyn etnografialyq* kategoriyalar, ugymdar men ataularynyn dasturli zhiesi. Enciklopediya. T. 4 [Traditional system of ethnographic categories, concepts and names of Kazakhs. Encyclopedia. Vol. 3. Editer Nursan Alimbay]. Almaty: Alem Damu integrasiya, 2017. 856 p. (In Kaz.).
- Oguz Ocal et al., 2007 — *Oguz O., Metin E., Mormenekse F.* Geleneksel Mimari. Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (THBMER), 2007. 160 p. (In Turk.).
- Oğuz, Saltık Ozkan, 2004 — *Oguz M.O., Saltık Ozkan T.* Kentler ve imgeler. Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Gazi Türk Halkbilimi Topluluğu, 2004. 239 p. (In Turk.).
- Pavoni, 2001 — *Pavoni R.* Towards a definition and typology of historic house museums. *Museum International*, 2001. Vol. 53. No. 2. Pp. 25–32.
- Pavoni, 2010 — *Pavoni R.* House museums in Italy: New cultural itineraries: Poetry, history, art, architecture, music, arts & crafts, tastes and traditions. Gangemi Editore, 2010. 157 p.
- Pinna, 2001 — *Pinna G.* Introduction to historic house museums. *Museum International*, 2001. Vol. 53. No. 2. Pp. 25–32.
- Respublikalyk manyzybar tarikh zhane madeniet eskertkisherinin memlekettik tizimin bekitu turaly Kazakstan Respublikasy Madeniet zhane sport ministriliginin 2020 zhilgy 14 sauirdegi No. 88 buyrygy. [Order of the Minister of Culture and Sports of the Republic of Kazakhstan dated April 14, 2020, No. 88 On approval of the State List of Historical and Cultural Monuments of Republican Significance]. [Elektronny resurs] / Adilet» AKZH. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000020397> (Date: 14.02.2025) (In Kaz.).

- Sapanga, I.A. 2012 — *Sapanga I.A.* Analiz muzeinykh problem. [Analysis of museum problems]. Voprosy muzeologii. 2012. T.1, Pp. 15–20. (In Russ.).
- Spring et al., 2021 — *Spring U., Schimanski J., Aarbakke T.* Transforming Author Museums: From Sites of Pilgrimage to Cultural Hubs. Berghahn Books, 2021. 348 p.
- Tarikh-madeni mura obektlerin, 2025 — *Tarikh-madeni mura obektlerin* korghau zhane paidalanu turaly Kazakstan Respublikasynin 2019 zhilgy 26 zheltoksandagy No 288 Zany [On the protection and use of historical and cultural heritage sites. Law of the Republic of Kazakhstan dated December 26, 2019, No. 288-VI]. [Elektronny resurs] / «Adilet» AKZH. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1900000288> Date: 14.02.2025. (In Kaz.).
- Tonkin, 2021 — *Tonkin A.C.* Please Remove Your Shoes: Four Case Studies of House Museums. University of Technology Sydney, 2021. 171 p.
- Uttuk statistika byurosy, 2025 — *Uttuk statistika byurosy.* Aleumettik statistika. статистика [National Bureau of Statistics. Social statistics]. [Elektronny resurs] URL:<https://stat.gov.kz/industries/social-statistics/stat-culture/publications/157598/> Date: 14.02.2025. (In Kaz.).
- UNESCO world heritage, 2016 — UNESCO world heritage in Turkey. 2016. 452 p.
- Vagnone et al., 2015 — *Vagnone F.D., Ryan D.E., Cothren O.* The Anarchist Guide to Historic House Museums: Evaluation Methodology for Historic House Museums. *The Public Historian*, 2015. Vol. 37. No. 2. Pp. 97–111.
- Walker, Graham, 2000 — *Walker P.C., Graham T.* Directory of historic house museums in the United States. AltaMira Press, 2000. 488 p.
- Young, 2006 — *Young L.* House Museology: Houses as museums in the age of heritage. Demeures Historiques (ICOM), Valletta, Malta, 2006. 11 p.
- Young, 2007 — *Young L.* Is There a Museum in the House? Historic Houses as a Species of Museum. *Museum Management and Curatorship*, 2007. Vol. 22. No. 1. Pp. 59–77.
- Young, 2012 — *Young L.* House museums are not all the same! Understanding motivation to guide conservation. Paper presented at 'The artefact, its context and their narrative' conference, ICOM-Demeures Historiques and ICOM-CC, The Getty Centre, Los Angeles, 2012. 12 p.
- Young, 2018 — *Young L.* Historic house museums. In *A Companion to Public History*. Wiley-Blackwell, 2018. Pp. 321–332.
- Zhanibekov, 1995 — *Zhanibekov O.* Zholairykta [At the intersection of roads]. Almaty: Rauan, 1995. 110 p. (In Kaz.).
- Zhilishche narodov Srednei Azii, 1982 — *Zhilishche narodov Srednei Azii i Kazakhstana* / Pod red. Levina M.N. i Moshkovi. L.A. M.: Nauka, 1982. 238 p. (In Russ.).

МАЗМҰНЫ

ТАРИХНАМА ЖӘНЕ ДЕРЕКТАНУ

Қарасаев Ғ.М., Кенжебаев Ғ.Қ., Оспанова Р. ЕУРАЗИЯ ӨңІРІ ТҮРҒЫНДАРЫНЫҢ КӨНЕ ЗЕМАННАН ХҮШ ҒАСЫРҒА ДЕЙІНГІ ТАРИХЫ БАТЫС, ОРЫС ЗЕРТТЕУШІЛЕРІ ШЫҒАРМАЛАРЫНДА.....	7
Шолахов М.Г. ЖОШЫ ҰЛЫСЫНЫҢ САРАЙШЫҒЫ ЕУРОПАЛЫҚ ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ ТАРИХНАМАДА.....	21

ТАРИХ

Аккуш С., Темирханов Б. XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҚАЖЫЛАРЫ: «ҚАЗАҚ» ГАЗЕТІНІҢ МАТЕРИАЛДАРЫ НЕГІЗІНДЕ ЗЕРТТЕУ.....	36
Атантаева Б.Ж., Мухаметкалиева К.Б., Абенова Г.А. БІЛІМ БЕРУДЕГІ ӨЗГЕРІСТЕР: 1920 ЖЫЛДАРДАҒЫ СЕМЕЙ ӨңІРІНДЕГІ МЕКТЕП ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУЫ МЕН САУАТСЫЗДЫҚҚА ҚАРСЫ КҮРЕС.....	49
Байдильдина Феллан С.Х., Абдирайымова А.С., Раджапов А.У. МӘСКЕУ МЕН ЛЕНИНГРАДТА ҚАЗАҚ КСР ҮШІН МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР МАМАНДАРЫН ДАЯРЛАУ МӘСЕЛЕСІ (1930–1950 ЖЖ.).....	66
Бисембайұлы М. ҚАЗАҚСТАНҒА ЕРІКСІЗ КӨШІРІЛГЕН ПОЛЯКТАРДЫҢ САЯСИ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙЫ.....	81
Дюсембекова Ж., Түрсүн Х., Жеңіс Ж.Ж. ГЕРМАНИЯДАҒЫ ҚАЗАҚ СТУДЕНТТЕРІНІҢ САЯСИ ҚЫЗМЕТІ.....	96
Жаркен А.М., Есимова Ж.К. 1959–1989 ЖЫЛДАР САНАҚТАРЫ БОЙЫНША ҚАЗАҚСТАННЫҢ СОЛТҮСТІК ОБЛЫСТАРЫНДАҒЫ ПОЛИЭТНИКАЛЫҚ ХАЛЫҚТЫҢ ГЕНДЕРЛІК ҚҰРЫЛЫМЫНДАҒЫ ӨЗГЕРІСТЕРІ.....	108
Жолдасұлы Т., Ойданова Ж.Ж. ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСТЫҚ «БІЛІМ» ҚОҒАМЫ ҰЙЫМЫ: ҒЫЛЫМДЫ ДӘРІПТЕУ ЖӘНЕ САЯСИ-АТЕИСТІК ТӘРБИЕ БЕРУ ҚЫЗМЕТІ (1948–1964 жж.).....	125
Жұматай Ғ.Б., Ысқақ А.С. ҚОНЫС АУДАРУ КОЛОНИАЛИЗМІ ЖӘНЕ ПАЛЕСТИН МӘСЕЛЕСІ: ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ШЕТТЕТУ САЯСАТЫ.....	143
Купенова Г.Ы., Сманова А.М. ОРЫС-ҚАЗАҚ ШЕКАРАСЫНЫҢ ҚҰРЫЛУЫ: ОРЫНБОР ШЕКАРА КОМИССИЯСЫ (1799–1859 ЖЖ.).....	158
Мухамадеева И.А., Мухамадеева Р.М., Кенжебек Д.Қ. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАННЫҢ МӘДЕНИ МҰРАСЫН САҚТАУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЦИФРЛЫҚ СТРАТЕГИЯЛАРЫ.....	173
Мұсағалиева А.С., Мұсабекова Р.М. ЕҢБЕК ПОСЕЛКІСІНЕН ТЫҢ ИГЕРУ СОВХОЗЫНА ДЕЙІН: № 26 ЕҢБЕК ПОСЕЛКІСІ – АЛЖИР – «АҚМОЛА» СОВХОЗЫ.....	186
Мұхатова О.Х. ЕСТЕЛІКТЕРДЕГІ АШАРШЫЛЫҚ АҚИҚАТЫ.....	203
Сахи Ж., Каржаубаева А. МУЗЕЙ-ҮЙЛЕР: ТҰЖЫРЫМДАР МЕН КӨЗҚАРАСТАР.....	217
Стамшалов Е.И. «ЕРЕКШЕ КОМИССИЯДАН» «ЕРЕКШЕ КОМИССИЯҒА»: ҚЫТАЙДАҒЫ ҚАЗАҚ БОСҚЫНДАРЫН ҚАЙТАРУ ТАРИХЫНАН (1924–1926).....	232
Тасилова Н.А., Майданади З., Сайлан Б.С. АЛТЫН ОРДАНЫҢ САЯСИ ТАРИХЫНДАҒЫ ӨМІРЛЕРДІҢ РӨЛІ.....	250
Уалтаева А.С., Мусаева Э.А., Мельдибекова З.А. АКАДЕМИЯЛЫҚ ҰТҚЫРЛЫҚТЫҢ ӘЛЕМДІК ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ: ТАРИХЫ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ТРЕНДЕНЦИЯЛАР.....	265
Эгамбердиев М., Ахантаева Ә. РЕСЕЙ ИМПЕРИЯСЫНЫҢ КӨШІ-ҚОН САЯСАТЫ ШЕҢБЕРІНДЕ ҰЙҒЫРЛАРДЫҢ (ТАРАНШЫ) САКРАЛДЫ-МИСТИКАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕРІ.....	283

ЭТНОЛОГИЯ/АНТРОПОЛОГИЯ

Кұлмағанбетова Г.К., Святко С. ФЕДОРОВ МӘДЕНИЕТІН ЗЕРТТЕУДЕГІ ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚОЛА ДӘУІРІ АРХЕОЛОГИЯСЫНЫҢ РЕТРОСПЕКТИВАСЫ.....	298
--	-----

СОДЕРЖАНИЕ

ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ

Карасаев Г.М., Кенжебаев Г.К., Оспанова Р.

ИСТОРИЯ НАРОДОВ ЕВРАЗИЙСКОГО ПРОСТРАНСТВА С ДРЕВНЕЙШИХ ВРЕМЕН ДО XVIII ВЕКА
В ТРУДАХ ЗАПАДНЫХ И РУССКИХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ.....7

Шолахов М.Г.

САРАЙЧИК УЛУСА ДЖУЧИ В ЕВРОПЕЙСКОЙ И ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ.....21

ИСТОРИЯ

Аккуш С., Темирханов Б.

КАЗАХСКИЕ ХАДЖИ НАЧАЛА XX ВЕКА:

ИССЛЕДОВАНИЕ НА ОСНОВЕ МАТЕРИАЛОВ ГАЗЕТЫ «ҚАЗАҚ».....36

Атантаева Б.Ж., Мухаметкалиева К.Б., Абенова Г.А.

ПЕРЕМЕНЫ В ОБРАЗОВАНИИ: РАЗВИТИЕ ШКОЛЬНОЙ СИСТЕМЫ И БОРЬБА С НЕГРАМОТНОСТЬЮ
В СЕМИПАЛАТИНСКЕ В 1920 ГОДЫ.....49

Байдильдина Феллан С.Х., Абдирайымова А.С., Раджапов А.У.

К ВОПРОСУ ПОДГОТОВКИ КАДРОВ КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВА ДЛЯ КАЗССР В ЛЕНИНГРАДЕ И
МОСКВЕ (1930–1950-Е ГГ.).....66

Бисембайулы М.

ПОЛИТИЧЕСКОЕ И СОЦИАЛЬНОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ПОЛЯКОВ,

ВЫНУЖДЕННО ПЕРЕСЕЛЕННЫХ В КАЗАХСТАН.....81

Дюсембекова Ж., Турсун Х., Женис Ж.Ж.

КАЗАХСКИЕ СТУДЕНТЫ В ГЕРМАНИИ В 1922-1926 ГГ.....96

Жаркен А.М., Есимова Ж.К.

ИЗМЕНЕНИЯ В ГЕНДЕРНОЙ СТРУКТУРЕ ПОЛИЭТНИЧЕСКОГО НАСЕЛЕНИЯ СЕВЕРНЫХ ОБЛАСТЕЙ
КАЗАХСТАНА ПО ПЕРЕПИСЯМ 1959–1989 гг.....108

Жолдасулы Т., Ойданова Ж.Ж.

КЫЗЫЛОРДИНСКОЕ ОБЛАСТНОЕ ОБЩЕСТВО «ЗНАНИЕ»:

ПРОПАГАНДА НАУКИ И ПОЛИТИКО-АТЕИСТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ (1948–1964).....125

Жуматай Г.Б., Ыскак А.С.

ПЕРЕСЕЛЕНЧЕСКИЙ КОЛОНИАЛИЗМ ПАЛЕСТИНСКИХ ВОПРОС:

ПОЛИТИКА ЭЛИМИНАЦИИ.....143

Купенова Г.Ы., Сманова А.М.

ФОРМИРОВАНИЕ РУССКО-КАЗАХСКОГО ПОГРАНИЧЬЯ:

ОРЕНБУРГСКАЯ ПОГРАНИЧНАЯ КОМИССИЯ (1799–1859 ГГ.).....158

Мухамадеева И.А., Мухамадеева Р.М., Кенжебек Д.К.

ИННОВАЦИОННЫЕ ЦИФРОВЫЕ СТРАТЕГИИ ДЛЯ СОХРАНЕНИЯ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ
СЕВЕРНОГО КАЗАХСТАНА.....173

Мусагалиева А.С., Мусабекова Р.М.

ОТ ТРУДОВОГО ПОСЕЛКА ДО ЦЕЛИННОГО СОВХОЗА:

ТРУДПОСЕЛОК № 26 – АЛЖИР – СОВХОЗ «АКМОЛИНСКИЙ».....186

Мухатова О.Х.

ПРАВДА О ГОЛОДЕ В ВОСПОМИНАНИЯХ.....203

Сахи Ж., Каржаубаева А.

ДОМ-МУЗЕИ: КОНЦЕПЦИИ И ВЗГЛЯДЫ.....217

Стамшалов Е.И.

«ОТ ОСОБОЙ КОМИССИИ К ОСОБУЮ КОМИССИЮ»: ИЗ ИСТОРИИ ВОЗВРАЩЕНИЯ КАЗАХСКИХ
БЕЖЕНЦЕВ ИЗ КИТАЯ (1924–1926).....232

Тасилова Н.А., Майданали З., Сайлан Б.С.

АЛТЫН ОРДАНЫҢ САЯСИ ТАРИХЫНДАҒЫ ӘМІРЛЕРДІҢ РӨЛІ.....250

Уалтаева А.С., Мусаева Э.А., Мельдибекова З.А.

МИРОВОЙ И КАЗАХСТАНСКИЙ ОПЫТ АКАДЕМИЧЕСКОЙ МОБИЛЬНОСТИ:

ИСТОРИЯ И АКТУАЛЬНЫЕ ТРЕНДЫ.....265

Эгамбердиев М., Ахантаева Ә.

САКРАЛЬНО-МИСТИЧЕСКИЕ ПРАКТИКИ УЙГУРОВ (ТАРАНЧИ) В КОНТЕКСТЕ ПЕРЕСЕЛЕНЧЕСКОЙ
ПОЛИТИКИ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ.....283

ЭТНОЛОГИЯ/АНТРОПОЛОГИЯ

Кульмаганбетова Г.К., Святко С.

РЕТРОСПЕКТИВА АРХЕОЛОГИИ БРОНЗОВОГО ВЕКА ЦЕНТРАЛЬНОГО КАЗАХСТАНА В ФОКУСЕ
ИЗУЧЕНИЯ ФЕДОРОВСКОЙ КУЛЬТУРЫ.....298

CONTENTS

HISTORIOGRAPHY AND SOURCE STUDIES

Karasaev G.M., Kenzhebeyev G.K., Ospanova R.R.

THE HISTORY OF THE PEOPLES OF THE EURASIAN SPACE FROM ANCIENT TIMES TO THE XIII CENTURY IN THE WORKS OF WESTERN AND RUSSIAN RESEARCHERS.....7

Sholakhov M.

SARAYCHIK OF THE JOCHI ULUS IN EUROPEAN AND NATIONAL HISTORIOGRAPHY.....21

HISTORY

Akkus S., Temirkhanov B.

THE KAZAKH PILGRIMS OF THE EARLY 20TH CENTURY: A STUDY BASED ON THE MATERIALS OF THE “KAZAKH” NEWSPAPER.....36

Atantayeva B.Zh., Mukhametkaliyeva K.B., Abenova G.A.

CHANGES IN EDUCATION: THE DEVELOPMENT OF THE SCHOOL SYSTEM AND THE FIGHT AGAINST ILLITERACY IN SEMIPALATINSK IN THE 1920s.....49

Baidildina Fellan S., Abdiraiymova A., Rajapov A.

ON THE ISSUE OF TRAINING CULTURAL AND ART PERSONNEL FOR THE KAZAKH SSR IN MOSCOW AND LENINGRAD (1930–1950S).....66

Bissembayuly M.

THE POLITICAL AND SOCIAL CONDITIONS OF POLES DEPORTED TO KAZAKHSTAN.....81

Dyusembekova Zh., Tursun Kh., Zhengis Zh.

KAZAKH STUDENTS IN GERMANY IN 1922-1926.....96

Zharken A.M., Yessimova Zh.K.

CHANGES IN THE GENDER STRUCTURE OF THE MULTI-ETHNIC POPULATION OF THE NORTHERN REGIONS OF KAZAKHSTAN ACCORDING TO CENSUSES 1959–1989.....108

Zholdassuly T., Oidanova Zh.

KYZYLORDA REGIONAL “KNOWLEDGE” SOCIETY:

PROMOTING SCIENCE AND POLITICAL-ATHEISTIC EDUCATION ACTIVITIES (1948–1964).....125

Zhumatay G.B., Yskak A.S.

SETTLEMENT COLONIALISM AND THE PALESTINIAN QUESTION: THE POLITICS OF ELIMINATION...143

Kupenova G.Y., Smanova A.M.

FORMATION OF THE RUSSIAN-KAZAKH BORDERLAND:

ORENBURG BORDER COMMISSION (1799–1859).....158

Mukhamadeyeva I.A., Mukhamadeyeva R.M., Kenzhebek D.K.

INNOVATIVE DIGITAL STRATEGIES FOR PRESERVING THE CULTURAL HERITAGE

OF NORTHERN KAZAKHSTAN.....173

Mussagaliyeva A.S., Mussabekova R.M.

FROM THE LABOR SETTLEMENT TO THE VIRGIN STATE FARM: LABOR SETTLEMENT

№. 26 – AKMOLA BRANCH OF KARLAG – AKMOLINSKY STATE FARM.....186

Mukhatova O.Kh.

THE TRUTH ABOUT FAMINE IN MEMORIES.....203

Sakhi Zh., Karzhaubayeva A.

HOUSE MUSEUMS: CONCEPTS AND VIEWS.....217

Stamshalov Ye.

“FROM SPECIAL COMMISSION TO SPECIAL COMMISSION”: FROM THE HISTORY OF THE RETURN OF KAZAKH REFUGEES FROM CHINA (1924–1926).....232

Tassilova N.A., Maidanali Z., Sailan B.S.

THE ROLE OF EMIRS IN THE POLITICAL HISTORY OF THE GOLDEN HORDE.....250

Ualtayeva A.S., Mussayeva E.A., Meldibekova Z.A.

WORLD AND KAZAKHSTANI EXPERIENCE OF ACADEMIC MOBILITY:

HISTORY AND CURRENT TRENDS.....265

Egamberdiyev M., Akhantaeva A.

THE POLICY OF THE TSARIST ADMINISTRATION AND THE SACRED-MYSTICAL PRACTICES OF THE TARANCHIS IN THE CONTEXT OF THEIR RELOCATION TO ZHETYSU.....283

ETHNOLOGY/ANTHROPOLOGY

Kulmaganbetova G.K., Svyatko S.

RETROSPECTIVE OF THE BRONZE AGE ARCHAEOLOGY OF CENTRAL KAZAKHSTAN IN FOCUS ON THE STUDY OF THE FEDOROV CULTURE.....298

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы 2025. 12 (1)

Бас редактор:

Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:

Копеева С.Ж.

Құрылтайшысы және баспагері:

Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:

050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Е-mail: edu.history@bk.ru

Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:

050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй